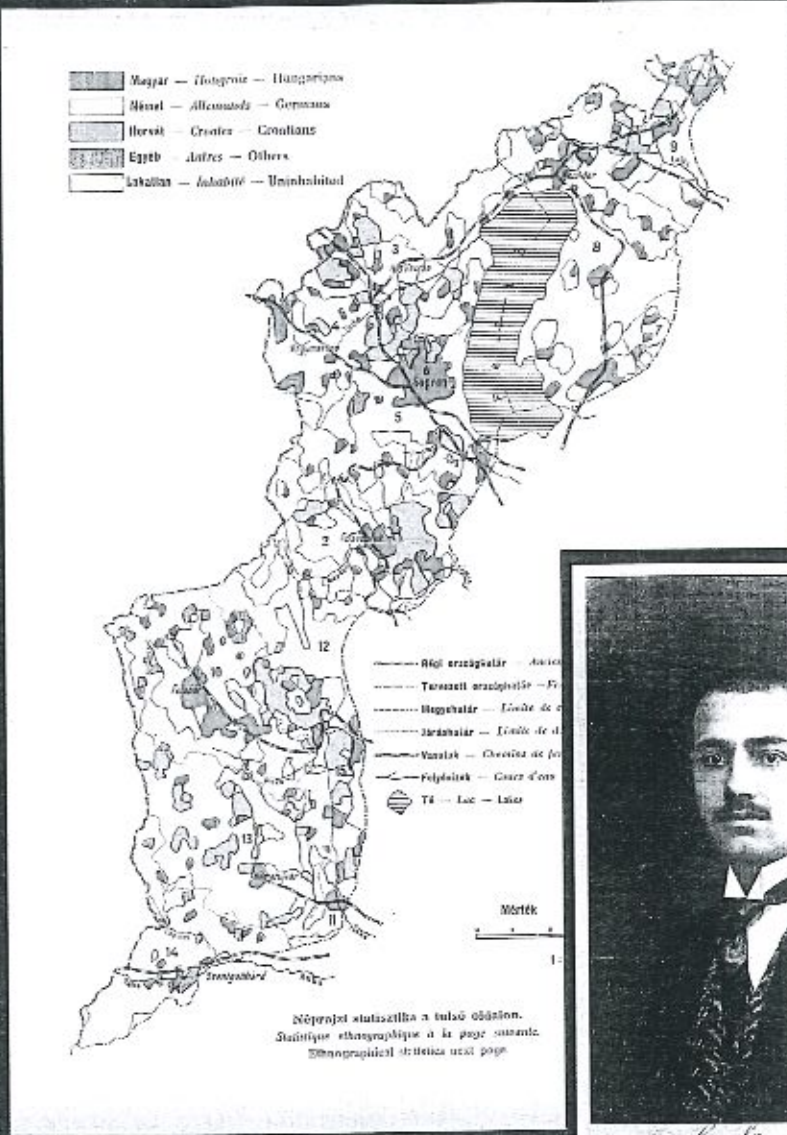

T8/5343

HÁZI JENŐ

Történelmi jogunk Nyugatmagyarországhoz

Tx/3743

HÁZI JENŐ

Történelmi jogunk Nyugatmagyarországhoz

SOPRONI
LEVÉLTÁR

Sopron/2011

Győr-Moson-Sopron Megye
Soproni Levéltárának kiadványa

Sajtó alá rendezte, bevezette:
Dominkovits Péter

Borító és technikai szerkesztés
Kiss Melinda

Borító fotók:
Az elcsatolni szándékozott Nyugat-Magyarország
etnikai viszonyainak térképe, é. n.
(SL, XV. 87.)

Házi Jenő arcképe, 1922
(SL, XIV. 98.)

Sopron város tiltakozása Nyugat-Magyarország
elszakítása ellen, 1919
(SL, XV. 87.)

ISBN 978-963-8327-34-5

Felelős kiadó: Dominkovits Péter levéltár-igazgató

Nyomdai kivitelezés:
Palatia Nyomda és Kiadó Kft. Győr, Viza u. 4.
Felelős vezető: Radek József

Készült 200 példányban

Tisztelt Olvasó!

„Felemelő jelenség, hogy a múltra való visszaemlékezés épen akkor vált élénké, a mikor ez az ősi városunk sorsdöntő óráit élte.” Eképpen méltatta a történész szakma az elcsatolástól fenyegetett Sopron város és polgárságának múltja megismerésére fordított példátlan erőfeszítéseit, áldozatvállalását, a szabad királyi város legfontosabb kiváltságleveleit publikáló oklevéltár ismertetésekor. Sopron forrásfeltáró, közzé adó főlevéltárosa, Házi Jenő professzionális szakmai munkáját a kortársak a nyugati végek egyfajta kultúrmissziós tevékenységeként is tekintették. A soknemzetiségű közép-európai kisállamokat egymással szembefordította az első világháború utáni párizsi békerendszer, amely a szomszédsági, rokoni, családi szintre lemenő, máig fájó sebeket érintő konfliktusokhoz vezetett. Ebben a helyzetben cseppet sem lehetett könnyű az adatok tiszteletére, az autentikus források megszólaltatására törekvő történeti publicisztika. Ez a forrás és adattisztelet jellemzi Házi Jenő azon sajtó publikációját, amely a késő középkor-kora újkor egy közjogi problémáját, a Szent Koronáért zálogba adott nyugat-magyarországi uradalmak státusát mutatja be. A kortársak szerint Házi „...eddig munkássága biztosíték arra, hogy (..) a politikai térről jövő ösztönzés az ő objektív, igazságkereső egyéniségén keresztül mindinkább háttérbe szorul és teljesen alárendelődik a tudományos célnak.”

E gondolatokkal ajánlom a Kedves Olvasóknak Sopron város nagyhírű főlevéltárosa, Házi Jenő egykor a Soproni Hírlap 1920-as évfolyamában megjelent cikksorozatának most önálló kiadványban először megjelenő munkáját.

Dr. Fodor Tamás
polgármester

Bevezetés

Az első világháborút lezáró, Európa hatalmi viszonyait újrendező Párizs környéki békeszerződés keretében a Saint-Germain-en-Laye-ban Ausztriával aláírt békeszerződés, amely a térség nemzetiségi, vízrajzi viszonyaira hivatkozva közel 300.000 lakossal rendelkező nyugat-magyarországi területet adott volna át Burgenland néven az osztrák államnak, Sopron város vezetőit, lakosságát valósággal sokkolta 1919. szeptember 10-én. Az átadásra kerülő települések között a régió egykori szabad királyi városai közül ott volt Ruszt, Kismarton, Sopron is.¹

A törvényhatósági jogú város vezetői, politikai és közéletének elitje gyorsan reagált. Megdöbbenését, felháborodását és egyben tiltakozását fogalmazta meg az 1919. szeptember 17-i közgyűlés a tárgykörű határozatában: „A párizsi békekonferencia azon határozata mely Nyugatmagyarországot és Sopron városát Ausztriának meghallgatásunk nélkül odaitéli, városunk lakosságának minden rétegében elkeseredést és ellenszenvet váltott ki.”² Részleteiben máig feldolgozásra váró, széleskörű politikai „lobby-tevékenység” indult el,³ melynek egyik közvetlen lépése az 1919. szeptember 29-i, Thurner Mihály polgármester elnökletével megtartott rendkívüli közgyűlés, amely határozatában kimondta: „...igenis óvást emelünk az ellen, hogy rólunk a meghallgatásunk nélkül határozzanak. Ez esetben tiltakozunk

¹ A korábbi szakirodalom összefoglalásával: *Fiziker Róbert*: „Wisst ihr, magyarok maradtunk” A soproni népszavazás (1921). In: *Ausztria a 20. században. Az „életképtelen” államtól a „boldogok szigetéig”. Tanulmányok*. Szerk.: Németh István – Fiziker Róbert. Budapest, L'Harmattan, 2011. 426-434., az egész nyugat-magyarországi kérdésre: *Tóth Imre*: *A nyugat-magyarországi kérdés 1922-1939. Diplomácia és helyi politika a két világháború között*. Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára. Sopron, 2006. (Dissertationes Sopronienses; 2.) (=Tóth 2006.), különösen 17-51.

² A rendkívüli közgyűlés kivonata megtalálható: Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (=SL), XV. 87 Az 1921-es soproni népszavazás iratai (= Soproni Népsz. ir.), 16. doboz, 1919. szept. 29.

³ A város nézőpontjából a politikatörténeti eseményekre: *Horváth Zoltán*: *Civitas Fidelissima*. in: „Magyarok maradtunk” 1921-1996. Konferencia a soproni népszavazásról. Sopron, 1996. december 12. Szerk.: Turbuly Éva. Sopron, 1997. (Soproni Szemle kiadványai, Új Sorozat; 20.) 19-52. (=Horváth 1996.).

önrendelkezési jogunk önrendelkezési jogunk sértő mellőzése miatt és követeljük, hogy minden befolyástól ment népszavazás útján maga az érdekelt területek lakossága határozhasson a sorsa felett.”⁴

A város és lakossága, valamint a környéken élők legismertebb véleménynyilvánítása 1920. január 20.-a történésehez fűződik, midőn a Nyugat-Magyarország átadásának előkészítésére a Szövetségi Ellenőrző Bizottság küldöttsége Sopronba érkezett. Másnap, január 21-én a Városház téren a visszaemlékezés szerint 15.000 fős tüntetés demonstrált az elcsatolás ellen.⁵ Az ügyvéd, politikus Östör József – akkor a Frankenburg Irodalmi Kör elnöke – tömören és találóan így jellemezte ezt, és a rákövetkező évet: „Az egész 1920. és 1921. esztendő nem volt tulajdonképpen más, mint Sopron megtartásáért való nagyszerű küzdelem.”⁶

A fenti vélemény nyilvánítás másnapján, 1920. január 21-én, délelőtt 11 órakor, Fertsák Jenő főispáni hatáskörrel felruházott kormánybiztos elnökletével megtartott közgyűlésben – amelyben a főispán és a törvényhatósági bizottság tagjai sorából Pinezich István magyar, Zehetbauer Ottó német nyelvű beszédben tiltakozott Nyugat-Magyarország elcsatolása ellen – a népes hallgatóság soraiban helyet foglalt a város fiatal főlevéltárosa, Házi Jenő is.⁷

Angyal Dávid, Békefi Remig, Fejérpataki László kiváló tanítványa, Házi Jenő, 1892. április 16-án született a Pozsony vármegyei, csallóközi Vásárúton (ma: Trhová Hradská, SzK). A pozsonyi római katolikus főgimnázium elvégzését, az 1910. évi jeles rendű érettségit követően még az év őszén a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, a történelem–földrajz szakpárosítás hallgatója lett. Tanári szakvizsgáját 1914 tavaszán letette, de a világháború kitörése az ő életét is más mederbe terelte. 1914. július 30-án egy éves önkéntesi

⁴ SL XV. 87., Soproni Népsz. ir., 16. d., Jegyzőkönyvi kivonat Sopron thj. Város törvényhatósági bizottságának 1919. szept. 29.-i rendkívüli közgyűléséből.

⁵ Horváth 1996. 24-25.,

⁶ Östör József: Köz pályám. Politikusi éleut a két világháború korából. Sajtó alá rend., bev. Tanulmányt írta, jegyzetekkel ellátta: Tóth Imre. Győr–Sopron, Győr–Moson–Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2010. (Források; 3.) 58.

⁷ SI. IV. 1401. a. Sopron Város Levéltára, Sopron város 1920. évi közgyűlési jegyzőkönyve, 43. köt., 37-41.

szolgálatra vonult be a 94. cs. és kir. gyalogezredhez, ahonnan 1916 őszén áthelyezték a 82. székely gyalogezredhez. 1918. szeptember 16-án ettől az alakulattól szerelt le. Erős akaratának, ügyességének, szerencséjének egyaránt köszönhető, hogy a katonai szolgálat, a háborús események és a többszöri sebesülés nem térítették el korábbi tanulmányaitól. Sebesüléséből felgyógyulva 1917. március 31-én summa cum laude doktori oklevelet szerzett történelem, diplomatika, heraldika, cosmographia tárgyakból. Ez év április 14-én kiváló eredménnyel levéltárkezelői, majd október 27-én levéltári fogalmazói szakvizsgát tett a Magyar Országos Levéltárban. 1917 novemberében elnyerte Sopron törvényhatósági jogú város főlevéltárosi hivatalát, de az állást 1918 szeptemberében, katonai szolgálatból történt elbocsájtását követően foglalhatta el.⁸

Házi – akinek egykori professzoraitól is megerősített szakmai tervei szerencsésen egybeestek Sopron város hivatalos kultúrpolitikai törekvéseivel – nem csak a két világháború közötti törvényhatósági levéltárosok egyik legtekintélyesebb személyisége volt, országosan elismert levéltáros szakember, történetkutató, forráskiadványai, történetírói munkássága révén a hazai tudós társadalom elitjének, a Magyar Tudományos Akadémiának tagja. Szerteágazó szakmai, tudományos tevékenysége mellett aktív közéleti ember is volt, számos egyesület tagja. Életútjának e markánsan kirajzolódó vonulata máig nagyon szerény mértékben ismert.⁹ Pedig az élete alkonyán készített interjúban is célzott történelmi munkássága és politikai állásfoglalása közötti, olykor rejtett összefüggésekre. Így tekintett vissza a népszavazás esztendejében, 1921 tavaszán megjelent első forráskötete recepciójának politikai áthallásaira: „Az időpont azért fontos, mert ez év végén,

⁸ SL. XIV. 98. Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa iratai (=Házi ir.), 1. d., Önéletrajziok, Curriculum vitae, Sopron, 1942. jan. 12.

⁹ Házi Jenő határozott állásfoglalása a zsidóság megkülönböztetésével, a Holocausttal szemben: *Varga Imréné*: Dokumentumok egy köztisztviselői pályakép megismeréséhez. Soproni Szemle, 58. (1995) 1., 47-56. A soproni németység kitelepítésével szemben: *Krisch András*: A soproni németek kitelepítése 1946. Escort. Sopron, 1996. passim. A II. világháború utáni konventelnöki működésére: *Bán János – Kovács József László*: A soproni Katolikus Konvent története 1625–2000. [Szerk.:] Sarkady Sándor. Sopron. [2000.] 80-86. (*Kovács József László* munkája.)

pontosan december 14-én volt a népszavazás. Ez a kötet tartalmával rendkívül fontos szerepet játszott a soproni intelligencia, a hazafiasan gondolkodó iparosság megnyerésében...”.¹⁰ Házi Jenő nem csak közvetetten, e jelzett forráskiadással foglalt állást, de ezt megelőzően a Soproni Hírlapban megjelent hosszabb terjedelmű történeti publicisztikai munkával, a „Történelmi jogunk Nyugatmagyarországhoz” című forrás és adat-centrikus írásával is.

A magát keresztény politikai napilapként definiáló Soproni Hírlap szinte teljes 1920. évfolyamának egyik meghatározó problémakörét a nyugat-magyarországi kérdés jelentette. A korabeli írásmóddal „Nyugatmagyarország”, égetően fontos kérdéskörét a Hírlap a különböző sajtó műfajokon keresztül – azaz híradásokkal, dokumentumok, sajtó-nyilatkozatok, beszédek, interjúk és azok kivonatai közlésével, valamint elemző írásokkal – egyaránt tárgyalta. A lap törekedett arra, hogy ez a témakör mind a hazai nagypolitika, a magyar osztrák diplomáciai kapcsolatok, a helyi politika és közélet szemszögéből minél frissebb információkkal kerüljön bemutatásra, valamint arra is törekedett, hogy Sopron város és vármegye, a tágabb régió politikai és civil szférájának, társadalmi és települési vertikumának minél teljesebb reprezentálását valósítsa meg. Házi publikációja Soproni Hírlap 1920. évi áprilisi számaiban, több folytatásban jelent meg. E történeti, politizálódása révén történet-politikai kérdésben ebben az esztendőben nem ez volt e sajtó hasábjain az első írás. A napi politikai aktualitások mellett, a Hírlap már 1920 márciusi számában foglalkozott a Nyugat-Magyarország elcsatolása kapcsán keletkezett osztrák történeti évek cáfolatával. Ez az érvrendszer a késő-középkori, kora újkori nyugat-magyarországi uradalmak (pl. kismartoni, fraknoi, szarvkői dominiumok, stb.) Alsó-ausztriai Kamarához fűződő koronazálog státuszán alapult,

¹⁰ Házi bevezetőjére hivatkozik, amelyben hangsúlyozta: a kötetben publikált 166 magyar királyi oklevél mellett 4 osztrák hercegi oklevél egyértelműen a város középkori „hova-tartozóságát” bizonyítja. *Klasi Andor: Évtizedek a levéltár szolgálatában. Beszélgetés Házi Jenővel. Levéltári Szemle, 35. (1985) 2., 69-70. A forráskiadvány: Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I. rész – 1. kötet. Oklevelek 1162-től 1406-ig. Székely és Társa, Sopron, 1921.*

amely szerint ezek a várbirtokok, uradalmak jelentették a későbbi Burgenland tartomány előzményét. Ezt a koncepciót egy sajtó interjúban Marczali Henrik történész professzor cáfolta meg. Ez a cáfolat, „A történelmi valóság a nyugatmagyarországi kérdésben” című cikk, a helyi sajtótörténet szempontjából szerves előzménye volt Házi Jenő munkájának.¹¹ Házi a történelmi érvek adatgazdag, rövid cáfolatát követően, egy hónapon belül, és ugyancsak a Soproni Hírlap hasábjain, az előzőnél jóval hosszabb terjedelemben, új, autentikus alap kutatásokon, forrásfeltáráson alapulva, történelmi, de végkicsengését tekintve történetpolitikai cikksorozatot jelentetett meg a már említett „Történelmi jogunk Nyugatmagyarországhoz” címmel.¹²

Házi nem csak ezzel az írásával, hanem más munkái, így Thurner Mihály polgármestert segítő kéziratai, munkaanyagai révén aktívan kivette részét a város ekkori politikai és közéletéből. Ismert, hogy 1920. március 9-én Thurner Mihály polgármesternek „Sopron idegen uralom alatt” címmel egy kéziratot juttatott el. Jelezte; a rövid határidő miatt a polgármester szóbeli felszólításának csak részben tudott eleget tenni, a nyugat-magyarországi határvonal történelmi változásaihoz még további kutatásokra van szüksége, de ez a jelen szöveg is megfelelő ahhoz, hogy Thurner tájékozott legyen. A polgármester és a főlevéltáros jó kapcsolatát érzékeltetik Házi következő sorai: „...az entente missziónál, ha alkalmad nyílik, nyugodtan hivatkozhas a történelmi jogainkra, melyet Renner válasziratában – ha a helyi lapok jól hozzák – kétségbe vont...”¹³ Házi már említett korabeli közéleti aktivitását, Nyugat-Magyarország története terén képviselt általános tekintélyét jól érzékelteti az a tény is, hogy a Soproni Hírlapban megjelent fenti írásával párhuzamosan a nyomda- és laptulajdonos, könyvkiadó Röttig Odó a „Vierburgenland” című folyóiratából két füzetet azért küldött meg néki, hogy ő „...a nyugatmagyarországra vonatkozó két cikkre

¹¹ Soproni Hírlap, 7. (1920), 59. sz., márc. 12., 2. p.

¹² Soproni Hírlap, 7. (1920) 79. sz. ápr. 7., 3. p., uo. 80. sz. ápr. 8. 2. p., uo. 81. sz. ápr. 9. 2-3. p., uo. 82. sz. ápr. 10. 2. p., uo. 84. sz. ápr. 13. 2. p., uo. 86. sz. ápr. 15. 2. p., uo. 87. sz. ápr. 16. 3. p.

¹³ Házi Jenő levele Thurner Mihályhoz, Sopron, 1920. márc. 9. A forrást közli: in: „Tisztemben csak a város érdeke és az igazság fog vezetni” A 120 éve született Thurner Mihály polgármester (1878–1952) emlékére. Szerk.: Turbuly Éva. Sopron, 1998. 49.

folyóiratom számára nyilatkozni” szíveskedjen. ....Ez által nemcsak nekem, hanem nyugatmagyarország lakóságának is nagy szivességet tenne.”¹⁴

A történeti vizsgálat tárgyát, a nyugat-dunántúli záloguradalmak – 1463. évi soproni (bécsújhelyi) béke szerint a Mátyás király által III. Frigyesstől kiváltott Szent Koronáért zálogba adott Kismarton, Fraknó, Kabold, Kőszeg és Rohonc, illetve az 1491. évi pozsonyi békeszerződéssel még ehhez került Borostyánkő és Szarvkő uradalmi – históriáját joggal az osztrák és a magyar historiográfia búvópatakjaként jellemzi az utókor, ami akkor leginkább legitimizációs okokhoz kapcsolódva került előtérbe. Ez a legfiatalabb osztrák tartomány, Burgenland megszületésének, identitáskeresésnek az időszakát jellemzi (pl. Otto Aull munkásságá során).¹⁵ Ugyanakkor ez a felfogás általánosabban is rögzült; a Habsburg-zálogon lévő nyugat-magyarországi uradalmak az új osztrák tartomány közép- és kora újkori történelmi előzményeként nem csak a 20. század első felében, de az elmúlt időszak történetkutatásában is hivatkozási alapul szolgáltak.¹⁶ A historiográfiai kutatások hangsúlyozzák: a záloguradalmak történeti kutatására a trianoni békeszerződés irányította rá a figyelmet. Házi Jenő írása e bilaterális – eltérő intenzitással, magyar és osztrák oldalról létrejött – historiográfiai vonulat a korai magyar feldolgozásainak egyik első munkája, amelynek nem is a sajtóban megjelent magyar, hanem az először 1920-ban párhuzamosan budapesti impresszummal, „Unsere geschichtliches Recht auf Ungarn” címmel¹⁷ napvilágot látott német nyelvű változata terjedt el, vált ismertté.¹⁸

A tanulmány megszületésének közvetlen előzménye és egyben inspirálója a békedelegáció munkájában történeti szakértőként részt

¹⁴ Röttig Odo Házi Jenőhöz, Oedenburg, 1920. ápr. 7., SL XIV. 98. Házi ir. 15. d. „R”.

¹⁵ *Bariska István: III. Frigyes gyámsági kormányzása és Nyugat-Magyarország. Századok*, 141. (2007) 5., 1153-1155.

¹⁶ Schlag, Gerald: „Aus Trümmern Geboren...” Burgenland 1918–1921. Eisenstad, 17-26.

¹⁷ *Házi, Eugen: Unser geschichtliches Recht auf Ungarn.* Ferdinand Pfeifer (Gebr. Zeidler), Budapest, 1920.

¹⁸ Az Alsó-ausztriai Kamarának elzálogosított nyugat-magyarországi uradalmak szakértője, Bariska István a munka több kiadására mutatva egy 1923. évit használt. A historiográfiára: *Bariska István: A Szent Koronáért elzálogosított Nyugat-Magyarország 1447–1647.* Vas Megyei Levéltár, Szombathely, 2007. (Archivum Comitatus Castriferrei; 2.) 15-29.

vett Domanovszky Sándor egyetemi tanár 1920. március 2-án Házihoz írt levele.¹⁹ „A napokban a Történelmi Társulat révén utaltunk át Önnek 300 K-t a Társulat részéről végzendő másolásokra előlegképen. Elnökünk, az Önök képviselője, Klebelsberg²⁰ gróf egy actiot indított, hogy a mai sanyarú helyzetben egy lökással némi lendületet adjon a magyar történetírásnak. (...) Egy kötetben szándékozom publikálni a Nyugatmagyarországi kérdésre (telepítés, várak elzálogosítása, vissza csatolás, későbbi határeperek) vonatkozó anyagot. A pesti anyagot már átvettem a bécsit is megkapom. Önt specialiter arra kérném, hogy az elzálogosításról a városi, megyei és esetleg megyebeli családi levéltárakból (kismartoni Esterházy lt.) másolná le nekem az ide vonatkozó anyagot (...). E tekintetben különösen az Esterházy levéltárból óhajtanám azokat az okmányokat, a melyek az elzálogosított területeken a család által történt zálogbavételre, a fizetett zálogösszegekre és vételárra vonatkoznak.”²¹ Házi ezt követően, 1920 március első felében a hg. Esterházy család kismartoni levéltárában kutatott, miképpen azt levéltári beosztottja, Kelényi Ottó levele jelzi, eredményeivel elégedett lehetett: „Igen örülök, hogy teljesen megfeleltek a Kismartoni Levéltárhoz fűzött reményei...”²² Valószínű, hogy április elején Domanovszkyt már a készülő kéziratáról tudósította.²³

¹⁹ Domanovszky Sándor (1877–1955), történész, egyetemi tanár, a(z) MTA tagja. Életrajza: *Glatz Ferenc: Domanovszky Sándor helye a magyar történettudományban. Századok*, 112. (1978) 2., 211–231. Domanovszky az osztrák történelmi érvek cáfolatára, a béketárgyalások kapcsán, egy Nyugat-Magyarországra vonatkozó, történelmi narráción alapuló elaborátumot benyújtott, amely megjelent: *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttségről Neully/S/S-ben 1920 januárius – március havában. I. köt., Budapest, 1920. XV. sz. jegyzék, 1. sz. melléklete, 460–467. vö.: Domanovszky Sándor levele Házi Jenőhöz, Budapest, 1920. okt. 12., SL, XIV. 98., Házi ir., 11. d., „D”.*

²⁰ Klebelsberg Kunó gróf.

²¹ Közölve: Dominkovits Péter: *Egy vidéki tudós kapcsolatrendszerének dokumentumai*ból. (Válogatás Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa levelezéséből, 1914–1944) in: *Levéltári Közlemények*, 67. (1996) 1–2., (=Dominkovits 1996.), (Nr. 5.), 98. *Az Esterházy birtokok kialakulására: Tobler, Felix: Die Fürst Esterházy'schen Herrschaften des burgenländisch-westungarischen Raumes und ihre Zugehörungen vom 17. bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts. Landesarchiv-Landesbibliothek-Landesmuseum. Eisenstadt, 2005.*

²² Kelényi Ottó Házi Jenőhöz, Sopron, 1920. márc. 18., SL, XIV. 98. Házi ir., 13. d., „K”.

²³ Domanovszky válasza Házi Jenőhöz, Budapest, 1920. ápr. 8. („Nagyon szépen köszönöm szíves értesítését és fáradozásait. A küldeményt feszült érdeklődéssel várom.”) SL XIV. 98. Házi ir., 11. d., „D”.

Házi autentikus forrásfeltárás alapján írta meg munkáját. Valószínűsíthetően Domanovszky felkérését követően azonnal intenzív kutatásokba kezdett a hg. Esterházy család kismartoni főlevéltárában, Gaszner József hercegi levéltárnoknál.²⁴ A tanulmány alapját a az ún. „Törzslevéltár” Repositorium (=Rep.) iratanyagai jelentették; Házi elsősorban az országos jelentőségű iratokra (Rep. 98.), a fraknói (Rep. 8.), a kismartoni (Rep. 9.), valamint a kőszegi uradalmak (Rep. 13.) iratanyagaira koncentrált.²⁵ E forrásfeltárás mellett kiegészítő kutatást végzett a gr. Niczky család ligvándi családi és uradalmi levéltárában is.

Domanovszky tervezett forráskötetének elkészülése nem ismert, de Házi munkája sikert és elismerést nyert. A főlevéltáros e munkát eljuttatta Sopron város 1920 január végén, frissen megválasztott nemzetgyűlési képviselőjéhez, a Keresztény Nemzeti Egység Pártja színeiben induló gr. Klebelsberg Kunóhoz,²⁶ aki írásbeli köszönetét fejezte ki: „Nagy érdeklődéssel olvastam a nyugatmagyarországi kérdéstről írt történelmi fejtegetéseit. A röpirat megküldésével tanusított szives figyelméért őszinte köszönetemet fejezem ki.”²⁷ A nagypolitika szereplője mellett Kemenes Illés Ede bencés szerzetes, a pannonhalmi gimnázium igazgatója tetszését így fejezte ki: „Igen jól esett az, amit kedves Kollega úr a nyugatmagyarországi kérdéstről írt, mert megvallom, hogy sok nyugtalan percem és óráim van miatta. Nemcsak a honfi bánat gyötör miatta, hanem sajátos szempontjaim is vannak, amelyek okot adnak az elkeseredésre, valahányszor kellemetlent hallok e kérdésben. Ha ellenben oly lelkes sorokat olvashatok, aminők kedves Kollega uréi

²⁴ *Ress Imre*: Hajnal István a kismartoni hercegi levéltáros. *Korall, Társadalomtörténeti folyóirat*. 15-16. sz. (2004. május), 287-288.

²⁵ *Ma a Magyar Országos Levéltárban őrzött iratanyagra: Kállay István: Az Esterházy család hercegi ágának levéltára. Repertórium. Kézirat, Budapest, 1978. (Levéltári leltárak; 66.)* 13-15., 18-19., 69-70.

²⁶ *Tóth Imre*: Klebelsberg Kunó (1920-1922) in: *ifj. Sarkady Sándor – Tóth Imre: Országgyűlési választások és képviselők Sopronban 1848-2004. Életrajzi tanulmányok. Sopron, 2005.* 67-76., *Soproni Hírlap*, (1920) 21. sz., 1920. jan. 27., 2., uo. (1920), 1920. jan. 28. 2-3. p.

²⁷ Klebelsberg Kunó Házi Jenőhöz, Budapest, 1920. ápr. 25. SL, XIV. 98. Házi ir., 13. d., „K”. Klebelsberg 1921-ben Házi bécsi kutatásait is támogatta. L.: Domanovszky Sándor levele Házi Jenőhöz, Budapest, 1921. szept. 7., SL, XIV. 98. Házi ir., 11. d., „D”.

is voltak, egy időre felvillanyoznak és éltetik bennem a reményt, hogy mégsem úgy lesz, amint sokan gondolják és, sajnos, szeretnék.”²⁸

Bár a 15. századi határháborúk kérdése Házit később is foglalkoztatta, nem valósította meg írásában tett ígéretét, a Századokban nem közölt részletesebb tanulmányt a nyugat-magyarországi záloguradalmakról. Nagy forráskiadvány sorozatára, Sopron város okleveleinek közzéadására koncentrált, aminek első kötete 1921 tavaszán jelent meg. A mű szakmai jelentősége mellett egykori tanára, Angyal Dávid a tartalom és az időzítés miatt – a közzéadó későbbi visszaemlékezését igazolva – politikai jelentőséget is tulajdonított az oklevéltárnak: „Hálásan köszönöm a Sopron történetét. Nagybecsű kiadás ez. Látom, hogy módszeresen és nagy lelki ismeretességgel dolgozott. Azután ép jókor jelent meg tiltakozásul az elszakadás gondolata ellen. Ilyen történeti multat csak nem fognak megszakítani a soproniak. Gratulálok munkájához!”²⁹

A nyugat-magyarországi kérdés története Házi közéleti tevékenységének később is többször visszatérő témája maradt. Ez a kérdéskör nem csak a népszavazással évfordulós megemlékezései során a főlevéltáros által készített háttéranyagokban, avagy személyes szerepvállalások során jelent meg, de pl. 1936. november 24-én (délután 6 órakor) a Magyar Rádióban „Nyugatmagyarország a történelem tükrében” címmel történeti előadást olvasott fel.³⁰

+ + +

²⁸ Kemenes Illés Házi Jenőhöz, Pannonhalma, 1921. ápr. 13., SL, XIV. 98. Házi ir. 13. d., „K”, Kemenes Illés Ede életútjára: *Berkó Pál – Legányi Norbert: A pannonhalmi Szent Benedek-rend névtára 1802–1986.* [Győr, 1987.] Nr. 1162

²⁹ Angyal Dávid Házi Jenőnek, Budapest, 1921. május 12. SL, XIV. 98. Házi ir. 10. d., „A”. Angyal emlékirataiban is szeretettel emlékezett vissza egykori tanítványára: *Angyal Dávid: Emlékezések.* Bev.: Péter László, sajtó alá rend.: Czigány Lóránt. Szepsi Csombor Kör, London, 1971. 117., 133.

³⁰ Az előadás autograf és gépelt kézírata: SL XIV. 98. Házi ir. 36. d.

Házi Jenő Soproni Hírlapban, folytatásokban megjelent „Történelmi jogunk Nyugatmagyarországhoz” című munkája a feleségének dedikált (Sopron, 1920. IV. 17.), korrektúra jelekkel javított különlenyomat (?) begépelése és összeolvasása révén került közlésre. (Ezúton köszönöm meg D. Szakács Anita collacionalizálásban nyújtott segítségét.) A szöveget forrásként és szerzői munkaként egyaránt tekintve, annak helyesírásán,³¹ központosításán nem javítottam, azt az eredeti formában meghagytam. Így az eredeti alakban maradtak meg a személy- és településnevek is. Csupán a korrektúrával nem jelölt nyomdai betűhiányokat egészítettem ki [ ]-ben.³² A történelmi tanulmányt a ma Burgenlandhoz tartozó településnevek beazonosításával, történelmi névváltozatok megadásával külön közzéadói jegyzetekkel nem terheltem, hisz ehhez kitűnő kézikönyvek állnak rendelkezésre.³³ A közzéadó itt szeretne köszönetet mondani a tudós főlevéltáros örökösöknek, kiváltképpen Törökné Házi Máriának (Bécs) és Novotny-Török Katalinnak (Bécs), hogy a Házi Jenő munkája 2011 végén, a soproni népszavazás 90. évfordulójára önálló kiadványként megjelenhetett.

³¹ Házi neve mind a sajtóban, mind a felhasznált korrekturán Házy írásmódban található, a közlés során az általánosan elfogadott írásmód használata történt meg.

³² A tárgyidőszak forráskiadására: Sipos Péter: A XX. századi forráskiadás problémái és ajánlás a forráskiadás szabályzatára. in: A történelmi források kiadásának módszertani kérdései. Szerk. Kenyeres István., Fons, 7. (2000) 1., 171-184., Szűcs László: Korreferátum Sipos Péter előadásához. uo. 185-189.

³³ A legújabb: Seedorf, Johann: Die Gemeindennamen des Burgenlandes im Wandel der Zeit. Burgenländisches Landesarchiv. Eisenstadt, 2010. (Burgenländische Forschungen, Bd. 100.)

Történelmi jogunk Nyugatmagyarországhoz

A magyar kormány jegyzékében, melyet Nyugatmagyarország kérdésében az osztrák kormánynak 1920. február 16-án átnyújtott, békejobbot kínált fel, de visszautasításra talált többek között azért is, mert „történelmi tény, hogy a vidék (t. i. Nyugatmagyarország) régebbi időben gyakran cserélt gazdát és csak 300 év óta van Magyarország állandó birtokában.”

Noha e lap hasábjain néhány cikk foglalkozott már a kétségbevont történelmi jogunk védelmezésével, de mert a tárgyilagosság szempontja nem elégszik meg az érzelmi momentumokkal, sem csupán szaktekintélyekre való hivatkozással, hanem okleveles alapon teszi szükségessé e kérdés megvilágítását, ép azért a Magyar Történelmi Társulat folyóiratának, a „Századok”-nak szerkesztősége most ez okleveles anyag összegyűjtésén fáradozik és a sopronmegyei levéltárak átkutatására e sorok íróját kérte fel. Miután az említett munka legjobb esetben is csak több hónap múlva hagyhatja el a sajtót, úgy vélem, hogy a köznek tesztek szolgálatot, ha addig is kutatásaim alapján röviden összefoglalom mindazt, amit a történelem e kérdést érintőleg e vidéken megőrzött számunkra.

Gondolatban vissza kell szállnunk a legrégebbi időkbe, abba a korba, amidőn a magyar nép Árpád vezér erős keze alatt meghódította Magyarország belső területeit: a Nagy- és a Kis-Alföldet, a Dunántúlt és legfeljebb egy keskeny sávot e részeket szegélyező részint hegyvidékekből, részint erdős, mocsaras térségekből.

Ámbár a honfoglalást megelőzőleg 860-ban már említés történik Sopronról (Odinburg néven), sőt Kőszeg (Güns) is létezett, mégis nem tévedünk, ha nemcsak Nyugatmagyarországot, hanem a határon túli részeket is az első magyar vezérek idejében lakatlannak mondjuk, miután a 907-i, valószínűleg bánhidai csata után a némettség – az egykori német krónikák szerint – a keleti Markot (Kahlenbergtől a Rábáig, Répcéig) teljesen elhagyta és az Enns mögé hátrált. Mivel az augsburgi csata 955-ben a magyarok teljes vereségével végződött, a németek ismét átlépték az Enns folyót és foko-

zatosan kelet felé előrehaladva telepjeik 987 körül elérték a Szár-hegyet, a mai Laita hegységet és e század végén már azon is túl is mehettek.

A magyarok védekezni voltak kénytelenek; a nyugatmagyarországi erdőségek, a Fertő és mocsaras vidéke képezték az elővédelmi területet. Az ország belsejébe e vidéken csak a mosoni és babóti kapukon át lehetett bejutni. Szent István 1031-ben erélyes kézzel utját vágta a németek mindinkább veszedelmessé váló terjeszkedésének, amidőn az országhatárt a Fischáig tolta előre, de utódai alatt e hódítás elveszett és a XI. század közepétől az országhatár lényegileg a mai mentén huzódott. Moson, Sopron és Locsmánd várispáni székhelyek lettek, fontos védelmi pontok nyugat felé. Amidőn a XIII. században a várépítés az egész ország területén nagy mértékben megindult, a nyugati határszáron is több vár keletkezését, illetőleg meglételét oklevélileg tudjuk igazolni: így Kabold, Lánzsér, Borostyánkő, Léka és Németujvár várakét. Szarvkő várát Róbert Károly uralkodása alatt Laczkfi István erdélyi vajda építette fel a németektől általa visszafoglalt hegycsucson, ugyanebben az időben van említés téve először Fraknó váráról is. Kismarton megerősítése is ez időre megy vissza, valamint a köpcsényi vár építése.

A XV. század közepéig e határszáron gyakran lejátszódó vilongások, részben országos jelentőségű harcok, részben apró csetepaték folyamán a fenti várak egyike-másika átmenetileg az erősebb joga címén idegen, azaz német kézre került ideig-óráig, aztán újból visszahódították, azonban az országhatár ingadozása, ha nagyobb változatosságot is mutatott, mint a közelmúlt századokban, azért általában és lényegében maradt olyan, miként jelenleg.

Az 1440-i évet fontos határévnak kell tekintetünk Nyugatmagyarország szempontjából. Albert halála után beálló királyválasztási viszályok, amelyek mind élesebb formában nyilatkoztak meg, végre is a döntést fegyverre bízták, de sem Erzsébet királyné pártja, sem Ulászló egymást meggyőzni nem tudták. A háború folytatásához mindkét félnek pénzre volt szüksége és Erzsébet, ki szegényebb volt a pénzforrásban, mint Ulászló, – ki lengyel király is volt egyuttal, – onnan vett, ahonnan tudott: egymásután zálogosította el ékszereit, birtokait IV. Frigyes német királynak, 1441-ben pedig Sopronra került a sor, melybe német őrség telepedett.

Frigyes, ki izgága, kötekedő és végtelenül önző és kapzsi természetű volt, Sopron zálogbirtokában kinyújtotta a kezét a szomszédos várak után is, melyeknek megszerzése az ország akkori zavaros belső viszonyai miatt nem okozott különös nehézséget. Kismarton, Szarvkő, Fraknó, Lánzsér és Kabold várak lassankint mind hatalmába kerültek, de nem fegyveres hódítás, hanem zálogjog kapcsán. Hogy Vas megyéből mely részeket birt Frigyes hasonló címen, források hiánya miatt biztosan nem tudjuk megállapítani. Azonban Frigyesnek még messzebbmenő céljai is voltak. V. László halála után igényt tartott a magyar trónra is és Mátyás királlyá való megválasztása után sem mondott le igényeiről. A sok harcnak és alkudozásnak végre béke lett a vége, melyet Bécsujhelyen 1463. júl. 19-én kötöttek meg. E békekötés fontos intézkedéseket tartalmazott e vidéket érintőleg is: Sopron városa a zálogjog alól felszabadult, ellenben Kabold és Fraknó várak továbbra is Frigyes kezén maradtak - még pedig békeszerződést tartalmazó oklevél szövege szerint - az összes tartozékkal együtt a teljes földesuri jogkörrel.

Mindazok, akiknek a két vár birtokához bármiféle joga kapcsolódna, erről kötelesek lemondani: kivételt képeznek azonban a tizedek és az egyházi perek, amelyeket a jövőben is az illetékes győri egyházmegye szentszéke előtt lehet megindítani és lefolytatni. Világi perekben, ha ez a két vár alattvalói és ausztriaiak között folyik, úgy Frigyes bírái ítélkeznek, hasonlóképpen Frigyes gondoskodik arról is, hogy ugyanilyen redben szolgáltatassék igazság a magyar király és közegei által akkor, ha a két vár alattvalói magyarokkal pereskednek. Nem egyéb ez, mint a határmenti vidékek akkori peres szokásának írásos alapra fektetése. A két vár alattvalói a török elleni általános hadbaszállás esetén szintén kötelesek katonáskodni, de a rendelkezési jog Frigyest illeti meg.

Fraknó és Kabold várak Frigyes halála után 40.000 magyar forintért visszaválthatók. (Kismartoni hgi. levéltár: Rep. 98. fasc. D. nro. 56. Cópia.)

A békeszerződés nem tesz említést Kismarton, Szarvkő és Lánzsérről, melyek előzőleg szintén Frigyes hatalmában voltak, miután 1463-ban az említett várakat már magánosok kezein találjuk: így Kismarton a Szent György-rend nagymesterének, Siebenhirter Jánosnak volt a birtokában 1488-ig, mikor is Mátyás király vissza-

cserélte. Szarvkőn Pottendorfer György volt az ur, míg Lánzsér Garaiak kapták vissza.

Amidőn Mátyás és Frigyes közt a háboru ujból kitört, mindkét vár ismét magyar kezekbe került, de Mátyás király halála és Ulászló gyöngesége, a pozsonyi békekötés szégyenteljes pontozatai még sulyosabb intézkedéseket eredményeztek, különösen a vidéket érintőleg.

A pozsonyi békekötés értelmében, amely 1491. november 7-én jött létre, az 1463-iki béke feltételeinek és módozatainak teljesen megfelelőleg Frigyes kezébe adta nemcsak Fraknó és Kabold várakat, hanem Kismarton, Szarvkő, Kőszeg és Borostyánkő várakat is. Kimondták azt is, hogy miután Kismarton, Fraknó és Kabold várakban még mindig Ulászló csapatai vannak, azok kötelesek záros időn belül a várakat elhagyni. (U. o. Rep. 98. fasc. A. nro. 8 et NB.)

Noha IV. Frigyes 1493-ban meghalt és a békekötés értelmében II. Ulászló 40.000 magyar forintért a 6 várat felszabadíthatta volna a zálogjog alól, ez nem történt meg, részint azért, mert nem volt pénz, részint azért, mert Ulászló félve került minden olyan lépést, ami a Habsburgokkal való jó viszonyt csak távolról is veszélyeztette volna.

Az országrendek nagyon felháborodtak a megalázó békepontok miatt, ezért a békekötést az országgyűlés soha jóvá nem hagyta, pedig a feltételek szerint ennek is meg kellett volna történni, azonban a befejezett dolgon segíteni többé nem lehetett. Az ország a belső pártharcok miatt haladt a lejtőn lefelé oly annyira, hogy II. Lajos kénytelen volt az összes horvátországi várakat sógorának, Ferdinánd osztrák főhercegnek elzálogosítani, azon egy feltétel alatt, hogy azokat a török támadásaival szemben megvédi. Ilyen körülmények folytán Kismarton, Szarvkő, Fraknó, Kabold, Kőszeg és Borostyánkő visszaváltása érdekében a Jagellók alatt nem történt semmi érdemleges, noha az 1492 : XXV., 1498 : XXVIII., 1507 : XIX. és az 1514 : LIV. t.-cikkek ezt kívánják.

Amidőn 1526 legvégén Ferdinándot az egyik párt magyar királlyá megválasztotta, Bornemissza János és főbb emberei, mint Nádasdi Tamás, Zalay János, Thassy Matkó és Ferenc csak olyan feltétel alatt engedték kezére Pozsony és Dévén várát, hogy azokat a szent korona testétől semmi körülmények között sem fogja elszakítani (gróf Niczky István, Ligvánd: fasc. 8. nro. 383.). A megválasztott magyar királynak, mielőtt a várak kulcsait megkapta,

saját kezeirásával királyi szavára kellett megfogadni, hogy Dévént és Pozsonyt minden eshetőség ellenére Magyarországnak megtartja. Ennyire vigyáztak a jó hazafiak az ország területi épségére és csak természetesnek kell tartanunk, hogy amidőn a belső harcok a szerencsétlen országban némileg hevességükben alább hagytak, az ország rendei 1536-tól kezdve (l. ez évi XLVII. t.-cikket) minden országgyűlésen sürgették az elzálogosított 6 nyugati várnak a visszaváltását és nem a rendeken mult, hogy az hosszú ideig nem lett végrehajtva. Amily kitartással kívánták a rendek ugyanis a 6 vár visszaváltását, oly erővel igyekeztek ennek foganatosítását az osztrákok meggátolni, kik nagyon szerették volna, ha a 6 vár tartozékaival egyetemben véglegesen Alsó-Ausztriához kapcsolatnák.

Az osztrák befolyás sokáig sikertelenné tette a magyar rendek jogos kívánságának teljesítését: az ez irányban hozott és szentesített számos törvénycikk papiros maradt, mint általában sok egyéb más intézkedés a Habsburgok alatt.

Még mielőtt azon körülmények fejtegetésével foglalkoznék, melyek az elzálogosított 6 vár visszacsatolását megelőzték, lényeges kérdés annak a megállapítása, hogy tulajdonképpen az említett várak tartozékai mely falvakat ölelték fel, vagyis a zálogjog mily területekre adott az osztrák főhercegnek hatalmat.

Kismarton vár tartozékai voltak Sopron megyében: Feketeváros és Szentmargitbánya mezővárosok, Fehéregyház, Sérc, Szentgyörgy, Oszlop, Oka, Kishöflány, Zárány, Vulkapordány falvak egészen, Selegszántó egy része, Darázsfa fele, ugyszintén Zemenyén és Márcfalván levő birtokrészek; Mosonmegyéből ide tartoztak: Illmic és Apotlon egészen, valamint Nezsider egy része.

A fraknoi várhoz tartoztak: Széleskut, Nagyhöflány, Szarazvám, Büdöskut, Völgyfalva, Pecsenyéd, Félszerfa, Tormafalu, Siklósd, Darufalva, Nagymarton, Rétfalu, Márcfalva, Selegd, Selegdszántó egy része, Zemenye, Darázsfa fele, Károsfalva, Szikra és Hasfalva Sopron megyében, Pomogy és Valla Mosonmegyében.

A szarvkői vár területe azon a részen volt, ahol jelenleg Vimpác, Lajtapordány, Lorettom és Lajtaszék nevű községek találhatók.

A kőszegi várhoz tartoztak: Nagybarom, Frankó, Alsó- és Felsőszakony, Asszonyfa, Ludad, Pöse, Gencs, Tömörd, Lukácsháza, Doroszló, Locsmánd és Kiszsidány falvak.

Kaboldi és borostyánkői várak tartozékaira nézve, miután okleveles anyagunk nincsen, valószínűség látszatával bíró felsorolástól is tartózkodunk.

Miként a fenti kimutatásból megállapítható, a hat vár birtokai elég jelentékeny területet foglaltak el az országhatár mentén, de akkor, amikor az osztrák kormány történelmi tényre való hivatkozással állítja, hogy az elszakításra ítélt nyugatmagyarországi terület csak 300 év óta képezi Magyarország háborítatlan területét, mindenesetre valótlanságot mond, miután a hat vár tartozékainak kiterjedése az u. n. Nyugatmagyarországnak egyharmad részét képezi, és ez az egyharmadrész egyrészt a zálogjog természeténél fogva, másrészt az ismertetett elzálogosítás kifejezett feltételei szerint sem szűnt meg a szent korona integrális része lenni soha az elzálogosítás tartalma alatt. Hogy az alsóausztriai tartományi kormányzótanács igyekezett az elzálogosított hat várat végleg Alsóausztriához kapcsolni, ez a törekvés valóban történelmi tény és nem is lehet kétségbevonni, de másrészt nem kevésbé történelmi tény az is, hogy ez a törekvés miután gyenge alapokon nyugodott, meghiusult a magyar rendek kitartó éberségén és szívós akarateréjén.

A Habsburgok trónrajutásával, mivel az osztrák főherceg és a magyar király személye egy és ugyanaz volt, megszűnt annak tényleges és egyedül hátráltató akadálya, hogy a hat vár továbbra is elzálogosítva legyen, mert világos dolog volt, hogy azok a részek, amelyek jog szerint a magyar király kormánypálcája alá tartoztak, ne kormányoztassanak az osztrák főherceg keze által. És mégis, hogy a Habsburgok uralkodása óta csak 100, illetőleg 120 év múlva vált valóra az elzálogosított várak visszacsatolása, ez csak egyike azon szomorú tényeknek, hogy a Habsburgok a magyarok iránt kezdettől fogva bizalmatlanok voltak.

Ámbár Fraknó és Kabold várak, amelyek néhány évet leszámítva 1463-tól 1625-ig, Kismarton, Kószeg, Szarvkő és Borostyánkő pedig 1491-től 1647-ig voltak zálogjog címén IV. Frigyes német király és egyenes leszármazottainak tényleges birtokában, azért e várak mindegyikét jóval a visszacsatolás előtt ugyancsak zálogjog címen már magyar főurak kezén találjuk, de e főurak nem mint magyar királytól, hanem mint az osztrák főhercegtől bírták e várakat alzálogban.

A török folyamatos terjeszkedése miatt sok magyar nemes és főúr menekült a nyugati és északnyugati vidékekre a Nagyalföldről, akik ott igyekeztek elhelyezkedni és birtokot szerezni. Új családok tűnnek fel a török támadásoktól biztosnak vélt területeken és ez az élénk hullámvás észrevehető az elzálogosított hat várnál is. Az osztrák főhercegek, noha német, magyar és cseh királyok is voltak egyúttal, többnyire pénzszükségben szenvedtek és ezért a XVI. század közepe után kezdték a zálogjogon birt magyar váraikat most már magyar főúrnak is elzálogosítani. Így Kabold és Kőszeg várakról 1581-ben, majd 1583-ban Devecseri Csóron János végrendelezik. A végrendelet szerint Kőszeg zálogjogon van Csóronnál, ellenben Kabold várát vitézsége jutalma gyanánt szerezte meg. (Kismartoni hgi levéltár: Rep. 13. fasc. A. nro. 1 et 113. és u. o. Rep. 10. fasc. A. nro. 1.) Miután Csóron János nemsokára meghalt, Kőszegét Rudolf 1586-ban Nádasdy Kristóf özvegyének zálogosította el 80.000 forintban, 1616-ban pedig II. Mátyás 246.253 frt 30 krajcár erejéig Rimaszécsi Széchy Tamásnak vetette zálogba. (U. o. Rep. 13. fasc. A. nro. 4.)

Kismarton és Fraknó várakat II. Ferdinánd 1622-ben 400.000 magyar forintért gróf Eszterházy Miklósna zálogosította el. A német nyelvű, függő pecsétés oklevél részletesen elbeszéli az elzálogosítás okait. Gróf Eszterházy Miklós nemcsak Ferdinándot, hanem elődeit: Rudolf és Mátyás királyokat is már hűségesen szolgálta. Helyét a Bethlen-féle mozgalmakban megállotta, nemcsak a csatákban, hanem a békealkudozások zöld asztalánál is. Különösen a hainburgi és a nikolsburgi alkudozások folyamán szerzett a béke helyreállítása körül nagy érdemeket. S midőn a király felszólította őt, hogy a köz érdekében Munkács váráról Bethlen Gábor javára mondjon le, e felhívásna kézséggel tett eleget. Miután azonban Eszterházy na Munkács várán 300.000 magyar forintja volt zálogban, ezért a király Kismarton és Fraknó várakat zálogosítja el neki 400.000 magyar forintban, mi abban az időben 500.000 rajnai forintna felelt meg. Kismarton és Fraknó várak e záloglevélben úgy vannak feltüntetve, mint amelyek Alsóausztriában és nem Magyarországnban fekszenek (... „unsere aigenthumliche beide Graff- und Herrschaften Forchtenstein und Eisenstadt in unseren Erzherzogthum Österreich undter der Enns gelegen“ ...), de a zálogbaadás feltételei között van

egy pont, mely elmondja, hogy a két vár hovatarozósága miatt a magyarok és osztrákok között már régóta nézeteltérés áll fenn, de II. Ferdinánd a két vár zavartalan birtoklásáért minden eshetőségben szavatol. (U. o. Rep. 8. fasc. 1. nro. 2.)

Ez az évszázados viszály, melyet a fenti oklevél kiállítója: az alsóausztriai kancellária is szükségesnek tart megemlíteni, végre valahára mégis közeledett a befejezés felé. Okleveles alapon ugyan nem tudjuk igazolni, de mégis nem tévedünk, amidőn azt hisszük, hogy gróf Eszterházy Miklós, aki Kismarton és Fraknó zálogbirtokán nagyon is közelről volt érdekelve, tört részt az osztrákok minden jogos alapot nélkülöző makacsságán azáltal, hogy mint az ország nádora végre rábirta Ferdinándot az 1625. évi XXIII. t. c.-nek leg-
alább részben való végrehajtására.

II. Ferdinánd parancsára Kismartonban egy közös bizottság tilt össze a vitás határmenti várak ügyében, hogy békés megegyezést keressenek. Alsóausztriát Werdenberg János báró, alberchtsbergi Enenkel Hartmann Jób báró, Kolonich János báró és Berchtold Jakab képviselték, míg a magyar országgyűlés Telegdi János kalocsai érseket, Nádasdy Pál grófot, Giletinczi Ostrosith Istvánt, Dénesfalvai Cziráky Mózes és Terstranszky Gáspárt küldte ki érdekeinek viselésére. E bizottság sokat tárgyalt, de a vitás ügyet teljesen még sem intézte el, miután az osztrákok kiküldöttek uruktól nyert utasításuk szerint csak az 1463-iki és az 1491-iki békekötésben említett 40.000 forintnyi zálogösszegekről, valamint Fraknó és Kabold várakról mondtak le, ellenben Kismarton, Szarvkő, Kőszeg és Borostyánkő várakat nem voltak hajlandók átadni. Ebben az értelemben foglalták össze 1626. jan. 19-én kelt oklevélben a tárgyalások eredményét, de a magyar kiküldöttek, amidőn köszönettel vették II. Ferdinánd jóindulatát, nem mulasztották el nyomatékosan hangsúlyozni, hogy az országgyűlés továbbra is sürgetni és kérni fogja a négy vár visszaadását. (U. o. Rep. 98. fasc. D. nro. 60.)

Ámbár Fraknó és Kabold visszacsatolásával még nem lett véglegesen elsimítva az évszázados viszály, azonban nagy lépéssel közeledett a két fél a békés megoldáshoz, miután az osztrákoknak is be kellett látni, hogy zálogjog alapján a tartományok területi nagyságát nem növelhetik és az egymásraultaltság parancsolólag megkívánja minden viszályt keltő kérdés kiküszöbölését.

Eszterházy Miklós 1626-ban Fraknót adományképen örökösen megkapja és ezzel együtt a fraknói grófi címet, miután előzőleg a 250.000 rajnai forintnyi zálogösszeget még 34.704 forinttal megtoldotta. Az adománylevélben van egy pont, amelynek értelmében, ha a fraknói vár tartozékai közül bármelyiket bárki bárminemű jogon bírná, úgy a nádornak jogában áll azokat az illetőktől törvényes úton visszaszerezni. (U. o. Rep. 8. fasc. A. nro. 5. Az ellenmondás nélküli beiktató levél U. o. Rep. 8. fasc. A. nro. 6. alatt.)

Ezzel az adománylevéllel egyidőben Eszterházy Miklós a kismartoni várra egy újabb záloglevelet nyert. Itt is a zálogösszeg 250.000 rajnai forintról 284.704 rhenus frt-ra lett felemelve. (U. o. Rep. 9. fasc. A. nro. 1.)

Miután így a nádor biztosította magát a kismartoni vár birtokában is, hozzáfogott nemcsak a fraknói, hanem a kismartoni vár területein elég nagy számmal letelepedett kisebb-nagyobb osztrák birtokosok eltávolításához. Mindenekelőtt összeíratta az osztrákok kezén levő várbirtokokat és egyéb jövedelmi forrásokat. Fennmaradt egy ily kimutatás az 1627. évből, amelyből láthatjuk, hogy az osztrákok Fraknó vár területén 8 falut, 6 nemesi kuriát, 413 jobbágyot, 56 zsellért, 1 ½ malmot és 2 ½ vámhelyet, míg a kismartoni vár tartozékai[n] 2 falut, 6 nemesi kuriát, 156 jobbágyot, 4 zsellért és 4 malmot birtak. (U. o. Rep. 8. fasc. B. nro. 17. alatt.)

Mivel a nádor Kismartont csak zálogjogon bírta, ennél fogva e vár területén megtelepedett osztrák urakkal szép szerével igyekezett megegyezni és rajtuk szép szerével tuladni, de a fraknói vár tartozékain tartózkodó osztrákokkal szemben egészen más eszközöket használt. Perbe fogta őket kivétel nélkül és a birói szék az ámuló osztrák birtokosokat kioktatva a zálogjog jelentéséről és a zálogjog nyújtotta birtoklási jog természetéről, mindnyájukat elmarasztalta. (U. o. Rep. 8. fasc. B. nro. 19. és 22. E perre vonatkoznak u. o. Rep. 8. fasc. B. nro. 15. és 16. sz. oklevelei is.) Az így elmarasztalt osztrák urak, kik többnyire szintén zálogbirtokosok voltak, most könyörgésre fogták a dolgot és a nádortól a zálogösszegek megtérítését kérték, aki méltányosság alapjára helyezkedve, a jó szomszédságot szem előtt tartva nem is zárkózott el e kérések teljesítése elől. Ilyen békés egyezség jött létre pl. Ursenpeck Kristóf János báróval 1628-ban, akinek kezén volt az egész Siklósd falu és birtokrészei voltak

Félszerfalun, Károsfalun, Szárazvám[on], Pecsényéden, Völgyfalun és Rétfalván. A nádor megtérítette neki ezek zálogösszegét: összesen 25.000 rajnai forintot, a nemesi kurián eszközölt javításokért fizetett neki külön 94 frt-ot és az 1628. évi gabona és szőlőtermésnek, valamint egyéb pénzbeli szolgálmányoknak átengedte a felét. (U. o. Rep. 8. fasc. K. nro. 223., 224. és 225.)

Az alábbi békés egyezségnek a szövegét, tárgyunkat illetőleg fontos tartalmánál fogva, hű magyar fordításban szószerint közöljük:

„Mi Jakab János, Isten kegyelméből apát, császári és magyar kir. szent felségének tanácsosa és az egész, ciszterci rendű bécsujhelyi, a legszentebb Háromságról címzett konvent, feletteseink jóváhagyásával a konvent pecsétje alatt kelt levelünk jelen sorraival elismerjük és valljuk: hogy miután a mostani cs. és kir. szent felsége, II. Ferdinánd a fraknói várat és birtokot, illetőleg vármegyét (megbocsátható elírás egy osztrák pap részéről), amelyet őfelsége bizonyos feltételek alatt zálogjogon birt és nemrégiben Magyarországnak engedte vissza és kebeleztette be, ugyanezt a fraknói várat és birtokot, illetőleg vármegyét az előbb említett cs. és kir. szent felsége galántai Eszterházy Miklós nagyságos és fraknói örökös gróf urnak és Magyarország nádorának és a kunok birájának stb, előbb zálogjogon, később pedig átöröklődő és örökös jogon kegyesen oda adományozta, aki tudni akarván, hogy kiki mily jogon és címen bir a várterületen birtokokat, mindazokat, akik a várterületen birtokokat és birtokrészeket tartottak kezükben, a bírói szék elé idézte. Így többek között mi is megkerestettünk, akik a várterületen birtokrészeket birtunk, nevezetesen Márcfalván és Pecsényéden, amely birtokrészek a mi monostorunknak örökjogon lettek adományozva. Miután a fent jelzett fraknói várat vagy birtokot Magyarország Kara is Rendei (helyesebben: a király) néhai Frigyes császárnak bizonyos pénzösszegért zálogosították el: ezért világos, hogy - mivel őfelségeik az előbbmondott fraknói javakat zálogjogon birták - nekünk azokat a birtokrészeket az említett területen örökjogon nem is adományozhatták jogosan. Miért is, mivel mi nagyon is átértettük, hogy a mi jogunkban veszélyeztetve vagyunk, a tisztelendő konventnek és a mi utódainknak kárt nem akartunk okozni, - mert az említett birtokrészeket a bírák az ország törvénye szerint már a

fentjelzett nádor urnak ítelték oda és kezeibe adták át – ezért hozzá siettünk esdekelve, hogy figyelembe véve a mi szegénységünket, velünk szemben atyailag cselekedjék és ellenünk ne járjon el az ország törvénye szerinti jog szigorával. Ilyen módon tehát előadván a mi kivánságunkat és közvetítő ajánlatunkat, velünk következőképen egyezett meg: mégpedig először adott nekünk egyszersmindenkorra császári tallérokban 2500 rajnai forintot. Aztán adott nekünk egy rétet 100 rhenus forint ellenében a pecsenyédi birtok területén. Aztán azon hét szőlőről, melyek közül kettő a Kismarton melletti Kichtalban, kettő Nagyhöflányban és három a pecsenyédi területen fekszik, 16 éven át nem szedi be a szolgálmányokat. Ugyancsak egy szőlőt, amely különben a pecsenyédi majorhoz tartozik és a pecsenyédi szőlőhegyen fekszik, nekünk adományozott. Végül pedig a jelen év mindennemű termését nekünk engedte át. Mi tehát megfontolva az említett gróf és nádornak jóakarátát és kegyességét, jogunkról, amit a márczfalvai és pecsenyédi birtokokon a fentjelzett birtokrészekben birtunk, önként és szabad elhatározással lemondunk, sőt lemondunk és azokat a birtokrészeket összes hasznával és tartozékaival együtt a mondott gróf és nádor urnak adjuk és engedjük vissza. Amely dolog hitelére ezen levelünket saját kezünk aláírásával láttuk el és a szokásos pecsétünkkel erősítettük meg. Kelt a bécsúj helyi, legszentebb Háromsághoz címzett monostorban, 1627. aug. 20-án.

Jakab János apát s. k., János atya prior; János atya, szenior; Sebestyén atya, Boldizsár atya, Márton atya, Gergely atya és Henrik atya. (U. o. Rep. 8. fasc. H. nro. 175.; a pecsenyédi rét megváltásáról szóló okirat pedig: U. o. Rep. 8. fasc. H. nro. 176. alatt.)

Közöltük ezt az oklevelet egész terjedelmében két okból: 1., annak feltüntetésére, hogy az osztrák főhercegek mennyire igyekeztek a zálogjogon birt várakat Ausztriába kebelezni és azokon nem átallottak még örökadományokat is osztani. 2., ennek a törekvésnek jogtalan voltát maguk az osztrákok is kénytelenek voltak elismerni, miként a fenti hű fordítás elolvasása erről bárkit meggyőzhet.

Eszterházy Miklós nádornak nagy érdemci vannak egyrészt a fraknói és kaboldi várak visszaváltásában, másrészt a kismartoni és a fraknói várak területén magukat befészkelő osztrák urak kiszorításában. A nagy nádor, amily erős katolikus és Habsburg-

párti, egyuttal oly intranzigens magyar is volt: oly tulajdonságok ezek, minőkkel abban az időben és még később is, lehet mondani napjainkig, csak nagyon kevesen dicsekedhettek.

Természetesen az akkori viszonyokhoz képest nagy pénzüsszegek kifizetéséhez nem állott a nádornak más módjában, mint-hogy kölcsönököt vegyen fel, mit meg is tett, de kizárólag a magyar urak segélyét vette igénybe és kölcsönzött összegek értéke ellenében több várbirtokot és egyéb jövedelmet vetett zálogba. Tehát a kismartoni és a fraknói várak tartozékain a kiszorított osztrákok helyébe csaknem még több helyütt magyar urak telepedtek meg, mivel egy 1631-i kimutatás szerint: „in toto az fraknói és kismartoni jószágban zálog, exemptio, dos, obligált jószág, interest teszen összesen 247.362 forintot ki”. (U. o. Rep. 8. fasc. B. nro. 27. Hasonló természetű, de összes Eszterházy-féle javakra vonatkozó kimutatás található u. o. Rep. 8. fasc. B. nro. 28. alatt.)

A fraknói és a kaboldi várak visszaadása után a többi négy várnak, nevezetesen Kismarton, Szarvkő, Kőszeg és Borostyánkő váraknak a visszaszerzése csak idő kérdése volt annál is inkább, miután az osztrák főherceg a rajtuk levő zálogösszeget még 1626-ban elengedte és így nem volt más hátra, mint az osztrák makacsság és hagyományos rosszakarat legyőzése, de hogy ez mily nehezen ment, bizonyítja ama körülmény, hogy a magyar rendeknek még 21 éven át kellett nehéz küzdelmet vivni az eredmény eléréséig. Végre is a rendek célt értek és az 1647. LXX. t. c. már e kérdés utolsó mozzanatát iktatta törvénybe:

„Azért pedig, hogy ő császári és királyi szent felsége, a mi legkegyelmesebb urunk, ez országa iránt érzett valóban különös és hajlandóságánál fogva Borostyánkő, Kőszeg, Kismarton és Szarvkő uradalmaknak a visszaadására és visszavételére és azoknak vitatkozás nélkül az országba való bekebelezésére az 1625. évi 37. t. cz., az 1608. évi koronázás után kelt 7. t. c. és 1638. évi 38. cikkely értelmében, kegyelmesen bizonyos bizottságot rendelt ki és ezen felül magát ugyanaz alkalommal az Ausztria felől vitás más határok kiigazításának ugyanazon az uton való eszközzésére is kegyelmesen elhatározta, annak a bizottságnak a tényleges működésére, az előbb említett Kismartonba a legközelebbi szent Lőrinc vértanu napjára (aug. 10.) határidőt is tűzött ki és a maga részéről bizonyos

biztosokat is nevezett ki és kegyelmesen megígérte, hogy annak működésére nézve a gyakran említett biztosok részére azonnal utasításokat is fog kiadni: örök hálát mondanak Ő szent felségének.

És ama fekvő jószágok uralmának átvétele és azok tényleges bekebelezése, valamint a határok kiigazítása céljából, a magok részéről főtisztelendő Kisdy Benedek váradi püspököt, Cháky László gróf urat, Erdődy Gábor gróf urat, Szunyogh Gáspár urat; továbbá főtisztelendő Rohonczy István zalavári apát urat és nemzeti Keresztúry László alországbirót, Aszalay Istvánt, a méltóságos nádorispán ur ítélőmesterét és Káldy Ferencet jelölik meg.”

Austriát e közös bizottságban Althan Euszták báró, Schellhartth Bertalan János és Weinzerl György képviselték, míg a magyar urak közül az országgyűlés által megnevezettek közül Erdődy és Káldy hiányoztak.

Noha mindkét rész világosan körvonalazott utasítással bírt, mégis hosszú ideig tanácskoztak, mert nemcsak a négy vár visszaadása volt a megbízatásuk, hanem egyúttal az országhatár megállapítása, illetőleg kiigazítása. Ez sok nehézséget okozott. Néhány vitás határmenti falu (mint Sárfenék és tartozékai) és dülő, avagy földrész hovatarozóságát nem is tudták eldönteni, ezért nem is határoztak ebben véglegesen, hanem nyílt utat engedtek a további megbeszéléseknek. 1647. szept. 19-én Kismartonban a bizottság tagjai sajátkezű aláírásukkal és gyűrűs pecsétjeikkel megerősített okiratot állítottak ki Kismarton, Szarvkő, Kőszeg és Borostyánkő visszaadásáról és Magyarországra való bekebelezéséről. Kimondták ugyanitt továbbá azt is, hogy a várak azok kezein maradjanak, akik azokat az idő szerint birják, de csak úgy ha magyar honfiak. Végül pedig, amivel a várak alattvalói az osztrák főhercegnek még adósak, kötelesek megfizetni. (U. o. Rep. 98. fasc. D. nro. 67.) Ezzel az ünnepélyes visszaadással véget ért a másfél százados küzdelem a két ország között, amely szinte páratlan szívóssággal és kitartással lőn folytatva. Maga a visszaadás ténye egyedül – ha hiányoznának is a másfél százados viszály előző iratai, a magyar rendeknek a várak visszaszerzésére vonatkozó törekvéseinek oly számos emléke, – világos és kétséget nem hagyható bizonyíték arra nézve, hogy a magyar álláspont a jogos és egyedül helyes, amelynek erejét nem tudta másfél századon át semmiféle osztrák praktika meggyöngíteni. De

ez természetes is, hisz az ideiglenes zálogbaadás már jogi jelentésénél és természeténél fogva tisztán magánjogi, de semmiesetre sem közjogi vonatkozású hatalmat és birtoklást jelentett akkor és jelent most.

Miután így a négy vár felszabadult a zálogjog alól, azonnal megnyilvánult az akkori birtokosainak azon törekvése, hogy maguknak örökjogon is megszerezzék azokat a várakat, amelyeket zálogban tényleg már birtak. És ez a törekvés nem is volt sikertelen. Kismartont Eszterházy László nyerte el örökjogon főleg atyjának, a nádornak, érdemeire való tekintettel, de ezt megelőzőleg a váron lévő 284.704 rajnai forint zálogösszeget még 65.000 forinttal ki kellett egészítenie. (U. o. Rep. 9. fasc. A. nro. 24.) Kőszeg várát Rimaszécsi Széchy Dénes 1649-ben fi- és nőágra kiterjedő és átöröklődő örökös zálogjog címén kapta meg, de neki is a 246.253 forint zálogösszeget még 34.000 forinttal kellett megnövelni. (U. o. Rep. 13. fasc. B. nro. 19.) Szarvkő várát és Seibersdorf nevű falut 1650-ben békés egyezés útján Stoczingi Rudolf János bárótól Nádasdy Ferenc vette meg örökáron 160.000 magyar forintért. A vár birtokáért a két fél már régóta pereskedett, mint Kanizsai örökségért. A vétellel így a per békés befejezést nyert. (U. o. Rep. 11. fasc. A. nro. 7. A beiktató levél u. o. Rep. 11. fasc. D. nro. 70. alatt.) Végül Borostyánkő vára a Batthyány-család tulajdona lett.

A tulajdonképpeni országhatárra nézve egy más helyen, miként már fentebb említettem, még 1647 után is voltak a két ország között civódások, elég legyen itt csak az 1655 : XXX., 1659 : LXVI., 1662 : XXXVII., 1681 : XXIII., 1687 : XV., 1715 : XXXIX., 1723 : XVII., 1741 : LIII., 1765 : XVI., 1790 : LXVIII., 1792 : XIX., 1802 : XXVI., 1827 : XVI., 1836 : XXXII. és 1840 : XXXII. és XXXV. törvénycikkek tartalmazta intézkedésekre utalnom. Mindezek a viszályok a sárfenéki vár kivételével nem vonatkoztak nagyobb határmenti területekre és így jelenleg tárgyunk szempontjából bátran eltekinthetünk ezek ismertetésétől.

Maga a sárfenéki vár a XIV. század 2-ik felében fordul elő és tartozékai voltak a jelenleg Ausztriában fekvő Sommerein, Mannersdorf, Hof és Au községek. Több család kezében volt e vár a középkor folyamán, volt egy ideig királyi birtok is, míg végre legutóljára a királynői javakhoz tartozott és mint ilyen felett a ma-

gyar országgyűlés intézkedik 1662 : VI. tc. 22. § szerint, midőn elrendeli, hogy: „Mannersdorf, másnéven Sárfenék uradalom is, mint királynői birtok, az 1545. évi 16-ik törvénycikk meghagyása szerint husz ház után egy-egy gyalogkatonát állítson.” Az 1681 : XLVI. tc. 23. § hasonló rendelkezést foglal magában. Ugyanez évi XXIII. tc. 10. § a következőket mondja ki: „Mannersdorf vagyis Sárfenék uradalomnak pedig az Ausztria részéről is kinevezendő biztosok útján az 1649-ik évi 25. tc. utmutatása szerint az országba leendő vissza-kebelezését a karok és rendek alázatosan kérik”. Vagyis az osztrákok e várra nézve is igényt emeltek. Nem ismerjük a hosszú ideig elnyúló küzdelem lefolyását, de itt a magyarok nem tudtak érvényt szerezni követeléseiknek, miután a sárfenéki uradalom fentjelzett tartozékai jelenleg is Ausztria határán belül esnek.

Nagyvonásokban vázoltam mindazokat a mozzanatokot, amelyek Nyugatmagyarország multjára nézve lényeges fontosságúak. Részletes és kimerítő képet e kérdésről majd a „Századok” szerkesztősége által kiadott munka fog nyújtani, amelyben nemcsak a vidéki levéltárak anyaga lesz feldolgozva, hanem az Országos Levéltár és a bécsi Staatsarchiv hatalmas forrástömege is. De annyit az elmondottakból mindenesetre kétséget kizárólag meg lehet állapítani, hogy a történelmi tények tanúsága szerint Nyugatmagyarországnak a szent korona testében kell továbbra is maradni.

.... És én bizom a történelmi tények erejében!

SOPRONI
LEVÉLTÁR

Történelmi jogunk Nyugatmagyarországhoz.

Írta: Házy Jenő dr.

A magyar kormány jegyzékében, melyet Nyugatmagyarország kérdésében az osztrák kormánynak 1920. február 16-án átnyújtott, békeajánlat kísért fel, de visszautasításra talált többek között azért is, mert „történelmi tény, hogy a vidék (i. e. Nyugatmagyarország) régebbi időben gyakran került gazdát és csak 300 év óta van Magyarország állandó birtokában.”

Noha e lap hasábjain néhány cikk foglaltatott már a kétségbevitelt történelmi jogunk védelmezésével, de mert a légyjagosság szempontja nem elégzik meg az érzelmi momentumokkal, sem csupán szakteljesítőkre való hivatkozással, hanem oklevélszerű alapon is az szükségesség és kérdés megválasztására, ép azért a Magyar Történelmi Társulat folyóiratának, a „Századok”-nak szerkesztője most az okleveles anyag összegyűjtésén fáradozik és a sopronmegyei levéltárát átkutatására a sorok íróját kérte fel. Miután az említett munka legjobb esetben is csak több hónap múlva hagyhatja el a sajtót, egy vélelem, hogy a község-terület szolgálatát, ha addig is kultúránk alapján röviden ösztönöztetünk mindazt, amit a történelmi és kérdést érintőleg e vidéken megírtak számunkra.

Condolában vissza kell szállnunk a legrégibb időkre, abba a korban, amidőn a magyar nép Árpád vezér erős keze alatt meghódította Magyarország belső területeit: a Nagy- és Kis-Alföldöt, a Dunántúlt és legteljesebb egy keskeny sávot e részeket szegélyező részint hegyvidékektől, részint erdős, mocsaras térségektől.

Ámbár a honfoglalást megelőzőleg 860-ban már említés történik Sopronról (Odinburg néven), sőt Kócsag (Gitas) is létezett, mégis nem tövönünk, ha nemcsak Nyugatmagyarországot, hanem a határon túli részeket is az első magyar vezérek (dejében lakatlanok mondjuk, miután a 907-i, valószínűleg bándáni csata után a németek — az egykori német királyok szerint — a keleti Marbot (Kahlenberg) a Rábáig, Répceig) teljesen elhagyta és az Enos mögé húzódtak. Mivel az augsburgi csata 955-ben a magyarok teljes vereségével végződött, a németek ismét átlépték az Enos folyót és fokozatosan kelet felé előrehaladva telepítették 987 körül elértek a Szárhégyet, a mai Lusa h. gységet és e század végén már azon is túl mehettek.

A magyarok védekezni voltak kénytelenek; a nyugatmagyarországi zűrzészek, a Perő és mocsaras vidéke képezték az elővédelmi területet. Az ország belsejébe e vidéken csak a mosoni és a bubotti kapukon át lehetett bejutni. Szent István 1031-ben erélyes kézzel újult vágta a németek minduntámban veszedelmessé váló terjeszkedésének, amidőn az országhatárt a Ficzhalg toltta előre, de utódai miatt e hódítás elveszett és a XI. század közepétől az országhatár lényegileg a mai mentén húzódtott. Mazon, Sopron és Lacsárd várkapitányi székhelyek lettek, fontos védelmi

pontok nyugat felé. Amidőn a XIII. században a várépítés az egész ország területén nagy mértékben megindult, a nyugati határszélén is több vár keletkezett, illetőleg megépítésükre tudjuk igazolni: így Kábold, Lánssér, Drostyánkó, Lúha és Németújvár várakat. Szarvók várát Róbert Károly uralkodása alatt Laczó István erdélyi vajda építtette fel a németektől áltán visszafoglalás helye-csokon, ugyanebben az időben van említés léve először Fraknó váráról is. Kismarton megerősítése is ez időre megy vissza, valamint a köpcsényi vár építése.

A XV. század közepéig e határszélén gyakran lejátszódó viharok, részben országos jelentőségű harcok, részben apró csetepatékat folyamán a lenti várak egyre-másra álmenné-tilag az erősebb joga címén lódog, azaz német kézre került ideig-óráig, aztán újból visszahódították, azonban, az országhatár ingadozása, ha nagyobb vilátszótságot is mutatott, mint a kötelelt századokban, azért általában és lényegében maradt olyan, miként jelenleg.

Az 1440-i évet fontos határvérvék kell tekintenünk Nyugatmagyarország szempontjából. Albert hatán után hódító királyválasztási viszályok, amelyek mind élesebb formában nyilvánultak meg, végre is a Gőntöst legyerve bírták, de sem Erzsébet királyné pártja, sem Ulászló egyházi meggóznai nem voltak. A háború folyólatához mindkét félnek pénzre volt szüksége és Erzsébet, ki szegényebb volt a pénzügyi részben, mint Ulászló, — XI. lengyel király is volt egyáltalán, — onnan vett, ahonnan tudott: egymássalán zlogosította el ékszerait, birtokait IV. Frigyes német királynak, 1441-ben pedig Sopronra került a sor, melybe német őrség települt.

Frigyes, lit izága, kötekező és végtelenül ózó és kaposi természetű volt, Sopron zálogbirtokában kinyújtotta kezét a zom-szedus várak után is, melyeknek megszerzése az ország akkori zavaros belső viszonyai miatt nem okozott különös nehézséget. Kismarton, Szarvók, Fraknó, Lánssér és Kábold várak lassankint mind hatásmába kerültek, de nem legyerve hódítás, hanem záloglog kapcsán. Hogy Vas megyéből mily részeket bírt Frigyes hasonló címen, források hiánya miatt bizonyosan nem tudjuk megállapítani. Azonban Frigyesnek még messzebemenő céljai is voltak. V. László halála után igényt tartott a magyar trónra is és Mátyás királyt való megvalósítása után sem mondott le igényeiről. A sok harcok és alkudásának végre béke lett a vége, melyet Rócsajhelyen 1461. júl. 10-én kötöttek meg. E békekötés fontos határvérvéket tartalmazott e vidéket érintőleg is: Sopron város a záloglogtól felszabadult, ellenben Kábold és Fraknó várak továbbra is Frigyes kezén maradtak — még pedig a békeszerződés tartalmazó oklevél szövege szerint — az összes tartó-zékekkel együtt a teljes földesur jogkörrel.

Házy Jenő munkájának magyar nyelvű változata

UNSER
GESCHICHTLICHES
RECHT AUF UNGARN

VON
EUGEN HÁZI

1920.
FERDINAND PFEIFER (GEBR. ZEIDLER)
BUDAPEST.

PREIS 10 KRONEN

Házi Jenő munkájának német nyelvű kiadása

43. Occasione iustitiam quae declaratur, dicitur quod...
 tunc committuntur. Statibus...
 44. *Q*uod dicitur quod...
 45. Quod dicitur quod...

Az Ausztriához csatolt magyar uradalmak ügye az 1647. évi országgyűlés rendi sérelmei között

(SL: Lad X. et K. fasc. 9. Nr. 257.)

SOPRONI LEVÉLTÁR

